ja Ahvenamaa saared. Uuele provintsile andis A. avara autonoomia. Vene-Türgi sõja (1806—12) tagajärjel Venemaa omandas Bessaraabia. Vene avaliku arvamise survel ja eriti Vene väliskaubanduse tagurpidimineku tõttu kontinentaalblokaadi tagajärjel jahtus A-i ja Napoleoni vaheline sõprus varsti. A-l 1812 tungis Napoleon üle poole miljoni mehelise armeega Moskvani, kaotas aga tagasipöördumisel oma väe nälja, külma ja venelaste kallaletungide tõttu peaaegu täielikult. Järgnevas koalitsioonisõjas Napoleoni vastu (1813—14) etendasid Vene väed tähtsat osa. Viini kongressil (1814—15), kus A. oli üks juhtivaid isikuid, sai Venemaa suurema osa Varssavi suurhertsogkonnast; see liideti Poola kuningriigina Venemaaga 1815. a. antud võrdlemisi vabameelse erikonstitutsiooni alusel. 1815. a. sõlmiti A-i algatusel Vene, Preisi ja Austria valitsejate vahel Püha liit, millega ühines hiljemini ka enamik teisi Euroopa valitsejaid. Liidu liikmed pidid poliitilises elus käituma ristiusu moraali põhinõuete kohaselt ning üksteist vajaduse korral abistama. Austria kantsleri K. L. W. v. Metternich'i mõjul muutus aga liit varsti reaktsiooni vahendiks. Kagus omandas Venemaa A-i valitsemise ajal Georgia ja osa Turkestanist. — Üleelatud vapustuste mõjul muutus A. sügavalt usklikuks ning alistus usuliste fanaatikute ja müstikute (näit. paruness B. J. v. Krüdener'i — vt. *Suppl.*) mõjustusile. Riigivalitsemises toimus nüüd, eriti peale 1820. a., üha süngemaks muutuv reaktsioon, kusjuures A-le mõjukamaks abiliseks oli toores ja harimatu kindral A. A. Araktšejev. Hariduse levitamisele seati puhtusulised eesmärgid, püüti maha suruda iga vabamat mõtteavaldust, pandi kehtima äärmiselt vali tsensuur. Välismaalt sissetunginud ideede mõjul aga tekkisid vene haritud seltskonnas, peamiselt sõjaväes, liberaalsete eesmärkidega salaühingud. A. sai lõpuks revolutsioonilise liikumise kohta üksikasjalisi andmeid, suri aga enne, kui oleks jõudnud ses suhtes mingeid korraldusi teha, 19. XI 1825 vkj. Taganrogis. — Ka Eestimaal oli A-i valitsemisaja alguses seoses 1804. a. talurahvaseaduse elluviimisega a-l 1805 talurahvarahutusi, kõige teravamal kujul Kose-Uuemõisas. Need äärmiselt raskest orjusest ja liialdatud lootusist tekkinud rahutused summutati aga vastuhakkajate karmi karistamisega.

Р. Б. Сл.; М. И. Богдановичъ, Исторія царствованія Александра I и Россіи въ его время I—VI (1869—71); Н. К. Шильдеръ, Императоръ Александръ Первый, его жизнь и царствованіе I—IV (1904); Th. Schiemann, Geschichte Russlands unter Kaiser Nikolaus I, I (1904); А. Корниловъ, Курсъ исторіи Россіи XIX вѣка I (1912); P. Miłioukov, Ch. Seignobos jt., Histoire de Russie II (1932); K. Stählin, Geschichte Russlands von den Anfängen bis zur Gegenwart III (1935); H. Kruus, Eesti ajalugu kõige uuemal ajal I (1927); A. Margus, 1805. a. rahutustest osavõtnud talusulaste karistamine Tallinnas (Vana Tallinn, II kd., 1937). *J. Kt.*

* **ALEKSANDER II,** Vene keiser, sünd. 17. IV 1818 vkj. Moskvas pärastise keisri Nikolai I (vt.) vanema pojana, sai luuletaja V. A. Žukovski, riigitegelase M. M. Speranski jt. juhtimisel hea hariduse, oli aga inimesena kõikuva ja kergesti mõjustatava iseloomuga. A. astus troonile pärast oma isa surma 19. II 1855 vkj., Venemaale kaotusrikkaks kujunenud Krimmi sõja lõppjärgul. Sõda lõppes märtsis 1856 Pariisi rahuga, mille tagajärjel Vene loobus Bessaraabia lõunaosast, Doonau suudmemaast ja kaotas õiguse pidada Mustal merel sõjalaevastikku. Sõda oli näidanud, et Vene riigindus vajab põhjalikke reforme. A. asuski neid teostama. Kohe troonile astumise järel kaotas ta oma isa ajal kehtima pandud kitsendused tsensuuri ja kooli alal. 1861. a. 19. veebr-i manifestiga vabastati Vene talupojad pärisorjusest. Talupoegade kasutada oleva maa ostis mõisnikelt ära riik, kellelt siis talupojad selle 49 a. jooksul pidid päriseks ostma. Seejuures jäi maa külakogukonna omandiks. A-l 1863 said ülikoolid avara autonoomia. 1864 järgnes ulatusliku maaomavalitsuse sisseseadmine nn. semstvokorralduse näol; s. a. viidi läbi põhjalik kohtureform, mis muutis senise seisusliku kohtu kõikseisuslikuks, lahutas kohtuvõimu haldusvõimust ning asendas senise kinnise ja kirjaliku arutamiskorra avaliku ja suulisega. A-l 1870 avardati Preisi eeskujul väljatöötatud uue linnaseadusega linnade majandus-

Eesti biograafilise leksikoni tÃƒÂ¤ienduskÃƒÂ¶ide, 1940, lk. 8